

Васільєва Л. М., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна

ORCID ID: 0000-0001-6728-8895

e-mail: l.m.vas@ukr.net

Державна підтримка аграрного сектору економіки країни в умовах функціонування в складі СОТ як основа забезпечення продовольчої безпеки

Анотація. У статті запропоновано рекомендації з розробки положення щодо розвитку системи державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах функціонування в складі СОТ як основа забезпечення продовольчої безпеки. Суть розробленої концепції полягає в тому, що даний документ являє собою систему розподілу коштів державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам регіону, з урахуванням показників ефективності використання бюджетних коштів для здійснення фінансово-господарської діяльності господарств з урахуванням вимог СОТ. Розроблено стратегію державної підтримки аграрних товаровиробників, яка формується з наступних взаємопов'язаних елементів: визначення генеральної мети, обґрунтування пріоритетних напрямів державної підтримки, виділення суб'єктів аграрного сектору – отримувачі державної підтримки; вибір методів та форм державної підтримки, розробка конкретних заходів державної підтримки, формування механізму реалізації заходів державної підтримки.

Ключові слова: аграрний сектор; державна підтримка; механізми; продовольча безпека.

Vasilieva L. N., Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor, Department of Accounting, Taxation and Management of Financial and Economic Security, Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine

State Support of the Agrarian Economy Sector in the Conditions of Functioning within the WTO as the Basis of Providing Food Safety

Introduction. It was revealed that the goal of state support of the agricultural sector of the economy is to increase the production of agricultural products and food products to a level that can ensure food security, which is a prerequisite for improving the level and quality of life of the population, while this is an urgent task related to key problems global scale. It is noted that in order to stabilize agricultural production and the requirements of international organizations in terms of state support, it is necessary to create an appropriate mechanism for providing budgetary funds to agricultural producers, taking into account their effectiveness and sufficiency.

Purpose. The purpose of the research is to develop recommendations on the provision on the development of the state support system for the agricultural sector of the economy under conditions of functioning within the WTO as a basis for ensuring food security.

Results. Recommendations on the development of a regulation on the development of a system of state support for the agricultural sector of the economy under conditions of functioning within the WTO as a basis for ensuring food security are proposed. The essence of the developed concept is that this document is a system of distribution of state support funds provided to agricultural producers in the region, taking into account the efficiency indicators of the use of budget funds for the implementation of financial and economic activities of farms, taking into account the requirements of the WTO. It has been established that the support mechanism must combine various forms of its support - direct (subsidies), indirect (preferential taxation, etc.) and indirect (not directly related to agricultural production) state support for agricultural producers. The harmonious combination of these forms of support provides the mechanism with additional stability and efficiency. Under certain conditions, their interaction can cause a synergistic effect. A state support strategy for agricultural producers of agricultural sector is proposed, which is formed from the following interrelated elements: determination of the general goal, substantiation of priority directions of state support, allocation of agricultural sector entities - recipients of state support; the choice of methods and forms of state support, the development of specific measures of state support, the formation of a mechanism for implementing state support measures.

Conclusions. The support mechanism should combine the various forms of its support - direct (subsidy), indirect (preferential taxation, etc.) and indirect (not directly related to agricultural production) state support for agricultural producers. The harmonious combination of these forms of support gives the mechanism additional stability and efficiency. Under certain conditions, their interaction can cause a synergistic (cooperative) effect.

Keywords: agrarian sector; state support; mechanisms; food security.

JEL Classification: O 13, O 19.

Постановка проблеми. Метою системного обсягів виробництва сільськогосподарської продукції розвитку аграрного сектору економіки є нарощування та продовольчих товарів до того рівня, який зможе

забезпечити продовольчу безпеку регіону. Забезпечення продовольчої безпеки є необхідною умовою підвищення рівня та якості життя населення, при цьому це актуальне завдання, що відноситься до ключових проблем глобального масштабу. Однією з проблем розвитку аграрного виробництва в Україні є недостатня його державна підтримка. У переважній більшості розвинутих країн світу, а сьогодні вже і в країнах із перехідною економікою, процеси державного регулювання економіки стосовно аграрного сектору тісно ув'язані з державною підтримкою сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності. Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій літературі дослідженню теоретичних та прикладних проблем державної підтримки аграрного сектору присвячені праці вітчизняних вчених, насамперед, О. Вараксіна, Л. Васильєва, М. Дем'яненко, К. Наконечна, П. Саблук, С. Тітова та інші. Разом з тим, недостатньо висвітленими залишаються окремі рекомендації щодо розробки положення про розвиток системи державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах функціонування в складі СОТ.

Формулювання цілей дослідження. Метою наукового дослідження є розробка рекомендацій щодо положення про розвиток системи державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах функціонування в складі СОТ як основи забезпечення продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Головною метою розвитку системи державної підтримки аграрного виробництва в умовах функціонування в складі СОТ є створення механізму державного регулювання аграрного виробництва, що сприяє зростанню ефективності використання бюджетних коштів для забезпечення життєдіяльності господарств з урахуванням вимог Світової організації торгівлі. Нами запропоновані рекомендації з розробки положення про розвиток системи державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах функціонування в складі СОТ. Суть розробленої концепції полягає в тому, що даний документ являє собою систему розподілу коштів державної підтримки, що надаються аграрним товаровиробникам, з урахуванням показників ефективності використання бюджетних коштів для здійснення фінансово-господарської діяльності господарств з урахуванням вимог СОТ.

Об'єктом програми є аграрні товаровиробники, умови їх функціонування та результати фінансово-господарської діяльності. Суб'єктами програми є органи місцевого самоврядування, Міністерство аграрної політики та продовольства України, його департаменти та комітети, Міністерство фінансів. З точки зору системного підходу механізм (проект) – це процес переходу з початкового стану в кінцевий, тобто результат, досягнутий за допомогою низки механізмів та обмежень (рис. 1).

Рисунок 1 – Основні фактори, що впливають на цільові елементи системи субсидування аграрного сектору економіки

Джерело: [2]

Основні цілі, що досягаються в процесі реалізації програми: отримання об'єктивних даних про фінансовий стан аграрних товаровиробників; збір даних, необхідних для проведення аналізу ефективності використання коштів державної

підтримки; розподіл коштів в обсязі, необхідному для простого відтворення в рамках вимог СОТ; підвищення ефективності використання наданих коштів.

Основними напрямками оцінки ефективності використання коштів державної підтримки є: обсяг

наданих субсидій; ефективність виробництва без урахування субсидій; ефективність виробництва з урахуванням субсидій; рентабельність виробленої продукції з урахуванням субсидій; рентабельність виробленої продукції без урахування субсидій; розрахунок агрегованого заходу підтримки.

Для виконання розрахунків необхідного обсягу субсидування аграрним товаровиробникам необхідна достовірна інформація за ряд років. Оскільки обґрунтування обсягів коштів державної підтримки виконується щорічно, має сенс створити базу даних, на основі якої надавати кошти аграрним товаровиробникам. З метою врахування специфічних сторін діяльності аграрного сектору перелік перерахованих показників може бути збільшений. Виконання кожного етапу має здійснюватися з використанням розробленої методики й чинних нормативно-правових актів [4].

У процесі вивчення нормативно-правових актів та звітності аграрних підприємств нами були виділені основні показники, з урахуванням яких органи державної влади приймають рішення про порядок надання державної підтримки в рамках даного механізму: обсяг коштів, що надходять з бюджетів різних рівнів (за напрямками); виробнича ефективність галузі; урожайність сільськогосподарських культур та загальний обсяг виробництва; рівень продуктивності в галузях тваринництва; обсяг реалізації аграрної продукції; собівартість реалізованої продукції; площа сільськогосподарських угідь; показники рівня інфляції в регіоні тощо. Основною метою проведення реалізації програми розвитку системи державної підтримки є надання бюджетних коштів аграрним товаровиробникам відповідно до вимог СОТ з урахуванням показників ефективності та достатності даних коштів.

Основними завданнями розвитку системи державної підтримки аграрного виробництва в умовах функціонування в складі СОТ є [2]:

- збір, обробка та аналіз даних про напрями та рівні державної підтримки в регіоні відповідно до вимог СОТ;
- забезпечення аграрних товаровиробників інформацією про державну підтримку за різними напрямками та необхідними вимогами для її отримання;
- отримання та аналіз даних про фінансовий стан господарств, які використовують державні кошти, а також прогнозування його змін;
- своєчасне виявлення змін ефективності та достатності бюджетних коштів, оцінка цих змін, прогноз та розробка рекомендацій про попередження й усунення наслідків негативних процесів;
- своєчасне виявлення та аналіз чинників, що впливають на ефективність використання отриманих грошових коштів;
- регулярне інформування органів державної влади та інших суб'єктів господарської діяльності.

Інформаційною базою є: нормативно-правові акти; дані органів статистики; дані річної фінансової звітності аграрних товаровиробників тощо.

Визначення обсягу державної підтримки, необхідного для надання конкретному аграрному товаровиробнику, є складним процесом. На думку С. П. Тітової, механізм надання бюджетних коштів товаровиробникам регіону можна розглядати за трьома варіантами:

– кошти виділяються тільки тим господарствам, які ефективно використовують надані бюджетні кошти. Збитковим підприємствам та господарствам, які неефективно використовують бюджетні кошти, державна підтримка не надається;

– державну підтримку необхідно надавати збитковим та низькорентабельним господарствам з метою підтримки їх „на плаву” й поліпшення показників діяльності підприємства. В даному випадку субсидії необхідно надавати на оновлення матеріально-технічної бази підприємства, підготовку, перепідготовку кадрів та підвищення кваліфікації тощо;

– державна підтримка надається всім господарствам, які подали документи на отримання субсидії [7].

Оцінка внутрішньої політики з позиції Світової організації торгівлі переслідує в основному одну мету – визначити, наскільки внутрішня національна аграрна політика спотворює умови світової торгівлі аграрною та продовольчою продукцією. Заходи державної підтримки виробників поділяють на ті, що впливають на умови світової торгівлі, і ті, що не справляють такого впливу. Так, у документах Уругвайського раунду Генеральної угоди по тарифах та торгівлі (1993) заходи, що впливають на умови світової торгівлі, називаються мірами «жовтої скриньки». До них відносять, наприклад, цінові субсидії виробникам, імпортні тарифи. Заходи, що не справляють впливу на умови світової торгівлі – заходи «зеленої скриньки». Заходи так званої «зеленої скриньки» безпосередньо спрямовані на підвищення доходів сільського населення та розвиток сільської місцевості та посилення конкурентоспроможності аграрного виробництва [10]. Заходи «зеленої скриньки» не враховуються при розрахунку AMS.

Мінімально дозволений рівень підтримки товаровиробників – *de minimis* – передбачає:

– для країн-членів СОТ, які протягом базового періоду не мали заходів підтримки «жовтої скриньки», а тому не мають конкретних зобов'язань щодо скорочення внутрішньої підтримки, у випадку її надання не повинні перевищувати встановлені мінімальні рівні субсидування;

– для розвинених країн мінімальні рівні підтримки, що не включаються у СВП, становлять 5% загальної вартості окремого товару, виробленого у відповідному році (у випадку підтримки, яка надається конкретному продукту) – продуктова підтримка, та 5% загальної вартості всієї сільськогосподарської продукції,

виробленої у відповідному році (у випадку підтримки, та 10% загальної вартості всієї виробленої не пов'язаної з конкретним продуктом) – сільськогосподарської продукції [8].
 Ми пропонуємо схему стратегії державної підтримки аграрних товаровиробників (рис. 2) [3].
 – для країн, що розвиваються, ці мінімальні рівні підтримки становлять до 10% загальної вартості окремого товару

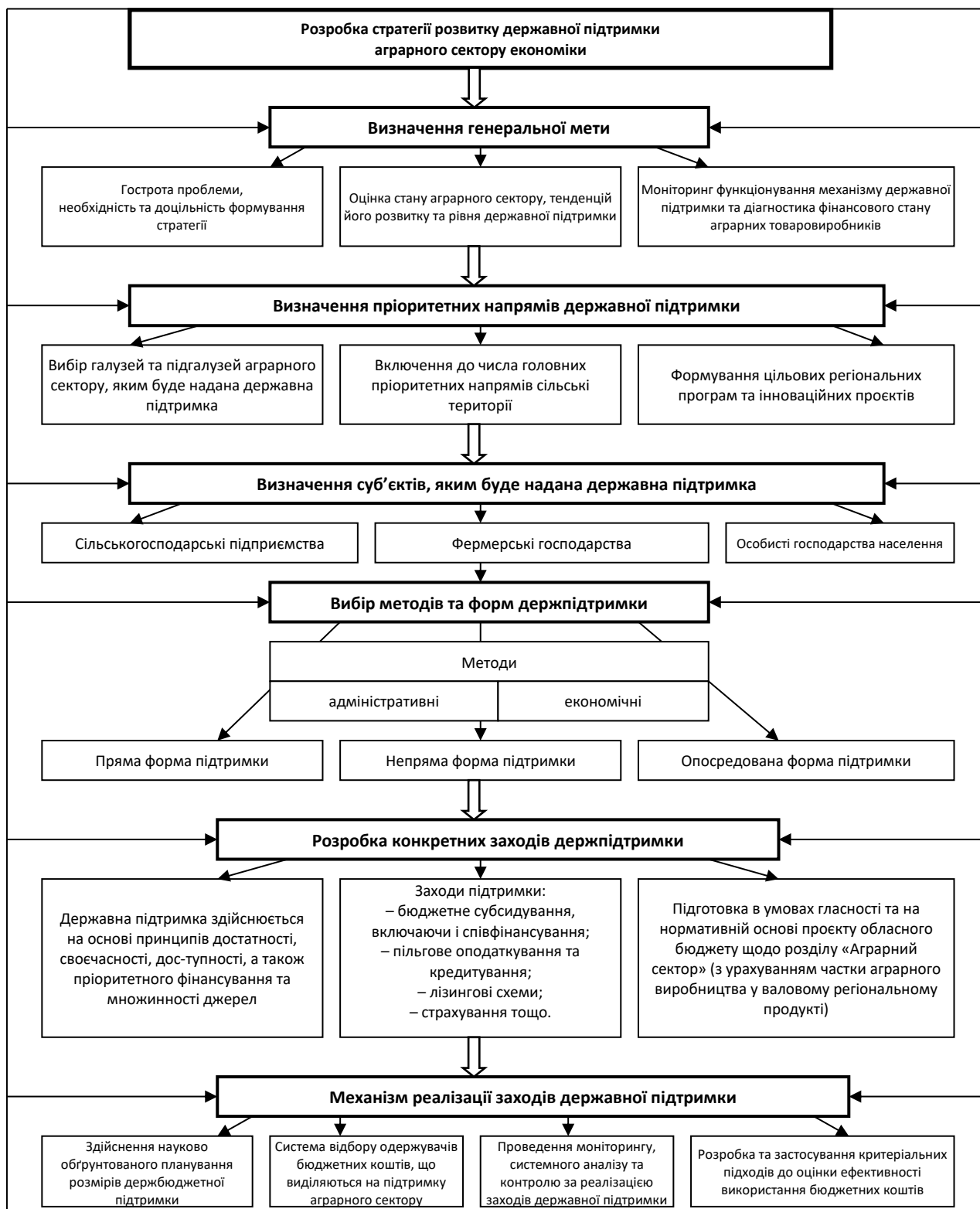

Рисунок 2 – Схема розробки стратегії державної підтримки аграрних товаровиробників

Джерело: [3]

В умовах обмеженості коштів бюджету ефективна державна фінансова підтримка можлива на основі її концентрації та поетапного розв'язання проблем з виробництва аграрної продукції з урахуванням найбільш оптимальних для цього природно-кліматичних умов та наявності відповідних ресурсів, економічних й інших можливостей для гарантованого забезпечення мети щодо підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва та формування дохідності аграрних підприємств [6].

Цікавим аспектом щодо системи державної підтримки підприємств є думка К. В. Наконечної, яка наголошує на тому, що в Україні проблема надання державної підтримки галузям економіки перебуває в зародковому стані. Відсутнє належне наукове забезпечення такої підтримки. З цього приводу виникає питання: які ж радикальні новації рекомендуються з цього приводу? Вони є такими, аби не створювати стимулів для виробництва (негативних чи позитивних), не залежати від споживання аграрним сектором ресурсів; не залежати від обсягів виробництва аграрної продукції [5].

З приводу цього К. В. Наконечна пропонує альтернативний варіант механізму державної підтримки аграрного виробництва на засадах «викликів ринку» (іншими словами з заявкою ринків) передбачено процедурно здійснювати одноразово попередньо унормовані стимулюючі компенсаційні виплати з розрахунку на один відсотко-пункт фактичного приросту реалізованої продукції, стартовий рівень якого визначається від попереднього періоду (попередній рік, перший рік реалізації програми тощо). На думку автора, таке припущення закономірне, оскільки компенсаційні виплати в комплексі спроможні виконувати виробничу, розподільчу, стимулюючу та інші не менш важливі функції [5].

Отже, для стабілізації аграрного виробництва та виконання вимог міжнародних організацій за

величиною державної підтримки необхідно сформулювати відповідний механізм надання бюджетних коштів аграрним товаровиробникам з урахуванням їх ефективності та достатності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Механізм підтримки повинен поєднувати в собі різні форми її забезпечення: пряму (субсидування), непряму (пільгове оподаткування тощо) й опосередковану (прямо не пов'язану з аграрним виробництвом) державну підтримку аграрних товаровиробників. Гармонійне поєднання цих форм підтримки надає механізму додаткову стійкість та ефективність. При певних умовах їх взаємодія може викликати і синергетичний (кооперативний) ефект. Запропоновано стратегію державної підтримки аграрних товаровиробників, яка формується з наступних взаємопов'язаних елементів: визначення генеральної мети, обґрунтування пріоритетних напрямів державної підтримки, виділення суб'єктів аграрного сектору – отримувачі державної підтримки; вибір методів та форм державної підтримки, розробка конкретних заходів державної підтримки, формування механізму реалізації заходів державної підтримки.

Надано рекомендації щодо розробки положення про розвиток системи державної підтримки аграрного сектору економіки в умовах функціонування в складі СОТ, яке встановлює цілі, завдання, порядок розподілу бюджетних коштів аграрним товаровиробникам та формування інформаційної бази для надання підтримки підприємствам відповідно до ефективністю використання отриманих коштів. Концепція розвитку системи державної підтримки аграрного сектору економіки спрямована на надання бюджетних коштів аграрним товаровиробникам з метою забезпечення добробуту їх фінансового стану в умовах функціонування у складі СОТ та оцінку ефективності їх використання.

Література:

1. Вараксина О. В. Основні аспекти та фактори, що формують продовольчу безпеку країни. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 3 (59). С. 71-76.
2. Васильєва Л. М. Державна підтримка, як складова системи державного регулювання аграрного сектору економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 17. С. 85-88.
3. Васильєва Л. М. Аграрний сектор: оцінка рівня державної підтримки. *Молодий вчений*. 2016. № 1 (16). С. 204-209.
4. Дем'яненко М. Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ. *Облік і фінанси АПК*. 2008. №3. С. 11-15.
5. Наконечна К. В. Компенсаційні виплати як ефективний засіб стимулювання сільськогосподарського виробництва. *Біоресурси і природокористування*. 2010. №1. С. 157-161.
6. Саблук П. Т. Аграрний сектор в умовах членства України у Світовій організації торгівлі: здобутки і перспективи. *Економіка АПК*. 2011. №3 С. 3-9.
7. Тітова С. П. Основи формування фінансової складової економічної безпеки аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2010. №9. С. 96-102.
8. Угода про сільське господарство. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU94479.html (дата звернення: 01.09.2019).
9. Черевко О. В., Яковенко О. В. Основні фактори впливу на продовольчу безпеку регіону як основу національної безпеки. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 68-71.
10. FAO Methodology for the Measurement of Food Deprivation. – Rome, 2003. URL: <http://www.fao.org/3/y4249e/y4249e00.htm> (дата звернення: 01.09.2019).

References:

1. Varaksina, O. V. (2013). The main aspects and factors that shape a country's food security. *Naukovyy visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, 3 (59), 71–76.
2. Vasilyeva, L. M. (2011). State support as a component of the state regulation of the agrarian sector of the economy. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 17, 85-88 [in Ukr.].
3. Vasilyeva, L. M. (2016). Agrarian sector: assessment of the level of state support. *Molodyy vchenyy*, 1(16), 204-209 [in Ukr.].
4. Demyanenko, M. Ya. (2008). National system of state support of agrarian sector in the conditions of Ukraine's membership in the WTO. *Oblik i finansy APK*, 3, 11-15 [in Ukr.].
5. Nakonechna, K. V. (2010). Compensation payments as an effective means of stimulating agricultural production. *Bioresursy i pryrodokorystuvannya*, 1, 157-161 [in Ukr.].
6. Sabluk, P. T. (2011). Agrarian sector in the context of Ukraine's membership in the World Trade Organization: achievements and prospects. *Ekonomika APK*, 3, 3-9 [in Ukr.].
7. Titova, S. P. (2010). Fundamentals of formation of financial component of economic security of agricultural enterprises. *Ekonomika APK*, 9, 96-102 [in Ukr.].
8. Uhoda pro silske hospodarstvo. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU94479.html.
9. Cherevko, O. V. & Yakovenko, O. V. (2016). The main factors influencing the food security of the region as a basis for national security. *Ekonomika ta derzhava*, 12, 68-71.
10. FAO Methodology for the Measurement of Food Deprivation (2003). Rome. URL: <http://www.fao.org/3/y4249e/y4249e00.htm>.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License